

УДК [930.253+94](477.82)"16"

Акаш КРІШАН*

**САМОВРЯДУВАННЯ ВОЛИНСЬКИХ МІСТ
У 60-80-х рр. XVII ст.
(за матеріалами Центрального державного
історичного архіву України, м. Київ)**

Аналізуються особливості функціонування Магдебурзької системи самоврядування у волинських містах Ковелі, Берестечку та Олиці впродовж другої половини XVII ст.

Ключові слова: Магдебурзьке право; Ковель; Берестечко; Олика; лава; рада; війт; лентвійт; шафарі; писарі.

Урбаністичні студії належать до числа пріоритетних напрямів сучасної європейської історіографії. Дослідження фахових істориків і численні розвідки аматорів, здійснені протягом XX та початку XXI ст., свідчать про особливу увагу до урбаністики не тільки вузького кола українських науковців, але й представників усього суспільства.

Одним із наріжних каменів у дослідженні історії розвитку українського міста у добу Середньовіччя та ранньомодерний час є вивчення функціонування у ньому самоврядних структур, які формували суспільство нового типу. І якщо функціонування Магдебурзької системи у містах Центральної Європи вже непогано вивчено, то таке важливе питання, як його адаптація в українських урбанізаційних осередках Речі Посполитої, ще потребує додаткового дослідження. В цьому плані приклад волинських міст Ковеля, Олики і Берестечка, актові книги яких досить добре збереглися донині, є унікальним. Особлива цінність цих джерел полягає у тому, що книги збереглися за другу половину XVII ст., тобто період, який для новітньої української історіографії є малодослідженим. Окремо слід відзначити, що обрання для дослідження саме цих вищезазначених урбаністичних осередків напряму пов'язане із особливістю правового статусу кожного з них у 1660-80-х рр. Адже, якщо Ковель та Берестечко протягом другої половини XVII ст. були центрами королівських староств, то "сусідня" Олика перебувала у приватній власності впливового магнатського роду Радзивилів.

Основою джерельної бази нашого дослідження стали актові книги Ковельського (фонд 35), Олицького (фонд 1237) і Берестецького (фонд

* *Крішан Акаш* – магістр історії Національного університету "Києво-Могилянська академія".

1400) магістратів та Володимирського гродського суду (фонд 28), які зберігаються в Центральному державному історичному архіві України, м. Київ. Саме завдяки інформації, почерпнутої з цих джерел наразі є можливим провести порівняльний аналіз функціонування Магдебурзької системи у вищевказаних волинських містах приблизно за однаковий часовий проміжок – 60–80-ті рр. XVII ст. Періоду, коли збурена подіями Хмельниччини Волинь потроху заспокоювалася, а у вцілілих у кривавій круговерті місцевих урбаністичних осередках розпочався тривалий процес повоєнної відбудови. У цьому помітну роль зіграла саме волинська магдебургія, котру активно застосували міщанські громади Ковеля, Олики і Берестечка.

Розпочнемо з волинського міста Ковеля, яке впродовж другої половини XVII ст., попри значні економічні збитки та демографічні втрати, завдані Хмельниччиною, продовжувало функціонувати як повноцінний урбаністичний осередок Володимирського повіту Волинського воєводства Речі Посполитої.

Протягом другої половини XVI – першої половини XVII ст. у Ковелі діяли органи міського самоврядування, однак точно невідомо, чи міщани могли в цей час самостійно, без втручання старостинської адміністрації, обирати членів магістрату. В кожному разі міська громада неодноразово зверталася до королів з проханням підтвердити її давні права і свободи (привілеї Сигізмунда III 1611 р. та Владислава IV 1635 р.)².

Отже, у другій половині XVII ст. у Ковелі функціонували вже “повноцінні” органи міського самоврядування – рада та лава, які, відповідно, очолювали квартальний бурмістр та лентвійт³. Останній здійснював загальне керівництво обома урядовими структурами магістрату і був присутнім практично на усіх засіданнях, що проводились. Ця ситуація не була винятковою для міст Речі Посполитої другої половини XVII ст. Наприклад, в малопольському королівському місті Ужендові лавничу судову колегію теж очолював лентвійт за відсутності у місті уряду війта⁴.

Відповідно до королівського привілею, ковельські міщани мали право переобирати членів магістрату щорічно у найближчий після Нового року понеділок⁵. З-поміж радців обирався бурмістр, який керував радою місяць, після чого передавав свої повноваження старшому з колег. Щодо кількісного складу ковельської ради, то на підставі проаналізованих джерел можемо стверджувати, що вона була такою ж, як і в багатьох інших містах Речі Посполитої (наприклад, Любліні, Грубешові, Ужендові), і нараховувала 4 особи⁶. У Ковелі 1660–1680-х рр. спостерігалася цікава тенденція ведення записів до актових книг, відповідно до якої міський писар неодноразово називав усіх райців “бурмістрами”, незважаючи на те, що цей уряд міг посідати лише один із

них⁷. Такі “помилки” в актах трапляються досить часто, і це наводить на думку про те, що для членів ковельського магістрату не мало значення, скільки “бурмістрів” є у раді.

Щодо кількісного складу ковельської лавничої колегії, то вона також нараховувала до 4-ох осіб, однак у судових засіданнях нерідко брали участь один-два лавники⁸, що може свідчити про “достатність” такої кількості помічників лентвійта у місті в останній чверті XVII ст.

Протягом другої половини XVII ст., як і до цього, міську канцелярію очолював **писар** – особа, що добре розбиралася у праві, завідувала міським діловодством, а іноді й освітніми закладами у місті. Прикметно, що писар, як і квартальний бурмістр, володів певними особистими привілеями, яких, наприклад, не мали райці та лавники: ще у 1556 р. королева Бона звільнила ковельських бурмістра та писаря від сплати чиншу⁹. Важливо зазначити, що у другій половині XVII ст. цей уряд посідали виключно представники “католицької” громади міста¹⁰. Останні ж посідали і уряд підписаря¹¹.

Достеменно відомо, що у магістраті Ковеля у 1660–1680-х рр. діяла й колегія шафарів, яка юридично підпорядковувалася лаві і могла мати у своєму складі лише 1-2 особи. Цікаво, що за увесь досліджуваний нами період шафарями могли бути як новоприсяглі лавники¹², так і непричетні раніше до міських органів самоврядування особи. Шафарі разом із бурмістрами, відповідно до чинного законодавства, мали щороку звітувати перед лентвійтом і усією громадою¹³.

Як випливає з джерел, у зазначений час між замковим та міським урядами існували тісні контакти, про що свідчить проведення обопільних засідань, місцем для яких, напевно, слугував ковельський замок. Незважаючи на функціонування “повноцінних” органів міського самоврядування у Ковелі у цей період, аж ніяк не варто нехтувати існуванням багатолітньої традиції підпорядкування магістрату замковим урядникам на чолі з підстаростою. Подекуди це виявлялося у фактах беззаперечного виконання волі останніх членами ковельських ради та лави; особливо, коли у судових справах, що розглядалися останніми, у ролі позивачів фігурували шляхтичі, які часто висували свої майнові претензії як до простих міщан¹⁴, так і до членів магістрату¹⁵.

Втім, не варто вважати, що такі “локальні” конфлікти повсякчас виникали у процесі налагодження взаємовідносин між старостинським урядом і міським магістратом. Нерідко останній виступав у ролі уповноваженого судового органу, до якого замкові урядники зверталися при вирішенні різноманітних питань (наприклад, щодо справ за участі євреїв-лихварів). Суть цієї непростой, на перший погляд, взаємодії обох урядів полягала у тому, що офіційний суд для останніх, т. зв. “жидівський”, знаходився під прямою юрисдикцією підстарости¹⁶, тоді як самі євреї мешкали на території, що належала до міської юрисдикції¹⁷. Іно-

ді до послуг лавників зверталися безпосередньо слуги старости у випадках, коли потребувалася їхня професійна присутність як свідків¹⁸. Зрідка і самі члени магістрату зверталися з різними проханнями до замкового уряду та слуг старости, апелюючи до них як до вищої владної інституції при розгляді нагальних питань. Так, у 1678 р. члени ради і лави у своєму листі повідомили ковельського економа Петра-Зигмунта Негошевського про одностайне бажання прийняти до числа міщан Самюеля Леві і надати йому місце на ринковій площі для будівництва “крамниці”¹⁹.

Відзначимо, що замкові урядники постійно мали бути присутні при обранні нового складу райців і лавників. Притому їм належало право вирішального голосу у питанні призначення очільника міста. Так, відомо, що економ Ян Архипович призначив на уряд лентвійта Григорія Захарійовича, який на той час був квартальним бурмістром²⁰. Після складання своїх повноважень лентвійт також мав прибути на замок, де в присутності райців і лавників звітувався перед підстаростою²¹.

Таким чином, можемо зазначити, що в останній чверті XVII ст. ковельські міщани, хоч і змогли розширити обсяг своїх прав, все одно перебували під впливом старостинської влади, уособленням якої був замковий уряд.

На відміну від Ковеля інше волинське місто Олика, розташоване в сусідньому Луцькому повіті, отримало Магдебурзький привілей дещо пізніше – лише у 1564 р.²² Варто відразу ж наголосити на тому, що аж до кінця досліджуваного нами періоду Олика залишалася приватним містом магнатського роду Радзивилів, які отримали цю маєтність внаслідок шлюбу троцького каштеляна Яна Радзивила з дочкою гродненського старости Ганною Кіщанкою на зламі XV–XVI ст. А вже у 1547 р. син Яна Миколай Радзивил “Чорний” отримав титул “князя на Олиці та Несвіжу”. За підрахунками науковця Оксани Карліної, до складу Олицької волості, окрім міста і замку (побудованого у першій половині XVI ст.) входило 12 сіл Луцького і Кременецького повітів²³. Олика була на Волині одним із багатьох приватних міст, і взагалі, до середини XVII ст. в українських воєводствах Речі Посполитої з-поміж близько 1000 урбаністичних осередків більшість становили саме приватні міста. Наприклад, у 40-х роках XVII ст. у Брацлавському і Київському воєводствах у власності магнатів і шляхти перебувало 261 місто (або 81% від кількості усіх міст)²⁴.

Як стверджує дослідник В. Тхор, в Олиці, як і в інших приватних містах, що мали Магдебурзьке право (наприклад, Дубно, Острог, Костянтинів), очільника лави – вйта – призначав дідич²⁵. У цьому місті права вйта (навіть якщо він і був з-поміж довірених слуг роду Радзивилів) були значно обмежені. Замковий уряд перебирав на себе найважливіші повноваження. Відповідно до норм Магдебурзького статуту,

у ранньомодерній Олиці обиралися радецька та лавнича колегії, проте контрольно-фіскальну функцію виконувала т. зв. “колегія тридцяти мужів”, яку, вірогідно, обирали щорічно. Цей спеціальний орган мав стежити за станом міських рахунків, несенням жителями Олики сторожової служби, лагодженням пошкоджених укріплень; до цієї роботи активно долучалися міські шафарі²⁶.

Упродовж другої половини XVII ст. в Олиці, окрім “колегії тридцяти мужів”, діяли також і типові для інших волинських міст самоврядні структури. Достеменно відомо, що у 1666–1694 рр. міський уряд очолював вїйт²⁷ (лентвійт²⁸). Сталою за чисельністю була колегія райців, яка складалася з квартального бурмістра і трьох райців²⁹. В цей же час слушно зауважимо, що іноді голові ради міг асистувати лише один з них³⁰, а інші, вірогідно, збиралися на судові засідання з огляду на конкретні обставини. Більш чисельною була колегія олицьких лавників. В різні роки другої половини XVII ст. вона могла нараховувати від “стандартних” 4-ох до 7-8 осіб, причому станом на початок липня 1684 р. у цій судовій колегії функціонував уряд старшого лавника. Можливо, він заміщав вїйта, коли останнього не було у місті, проте очолювати усю міську раду міг лише квартальний бурмістр³¹. Поряд з цими самоврядними структурами в Олиці протягом другої половини XVII ст. діяла і вже згадувана колегія шафарів, яка в останній чверті XVII ст. нараховувала у своєму складі 5 осіб, причому двоє з них обиралися магістратом, інші – громадою з-поміж “тридцяти мужів”³². В Олиці, як і у Ковелі, лава та рада провадили спільні засідання. Однак присутній на них міський писар у своїх записках не титулував усіх членів ради “бурмістрами”, як це робив його ковельський колега³³.

Зважаючи на фрагментарність актових записів у документах берестецького магістрату, наразі не можемо цілком впевнено стверджувати про те, що ситуація взаємодії місцевої замкової адміністрації та міських урядників була тотожною ковельській “моделі” патронажу першої судової колегії над другою. Однак достеменно відомо, що подібна залежність самоврядних структур берестецької громади від волі старостинських слуг все ж була присутня. Так, у лютому 1677 р. очільник замкового уряду – шляхтич Захаріяш Кривіцький - через членів магістрату передав міщанину Івану Красенському листа з певними вимогами, який міські радники мали вручити особисто адресату³⁴ і, вірогідно, простежити, щоб останній виконав усі вказівки місцевого підстарости.

Впродовж останньої чверті XVII ст. замкові урядники брали активну участь у виборах нових членів берестецької ради і лави. Щорічні елекції до місцевих самоврядних структур, як свідчать актові записи, зазвичай, проводилися протягом першої половини січня. Причому як сама громада міста (і християни, і євреї), так і чинні урядники (як правило, вїйт) мали право висувати своїх кандидатів до магістрату. Так, у

січні 1679 р. у Берестечку відбулися чергові вибори райців; кожного з трьох новообраних осіб подали на затвердження тогочасному підстарості Каспру Куницькому, відповідно, християнська громада міста (“русини” і “католики”), місцевий кагал і сам вїйт Якуб Бялобшиський³⁵. Як бачимо, кожна з міні-спільнот міста подбала, щоб до магістрату було кооптовано саме її представника. Досить цікава роль у цьому берестецьких євреїв, оскільки вони знаходилися під замковою юрисдикцією і теоретично до елекцій міських урядників не могли мати жодного стосунку. Однак саме завдяки їхній протекції до складу магістрату потрапив місцевий “русин” Тимофій Андрійович³⁶. Вельми слушним буде зауважити, що останній посів радецький уряд вже удруге, бо за рік до цього вже був кооптований до берестецьких самоврядних структур³⁷. Можливо, саме це “довготривале” урядування Тимофія Андрійовича і спричинило до того, що він певним чином був вигідний місцевому кагалу саме на чільному уряді у магістраті.

Упродовж всіх років досліджуваного нами періоду члени Ковельського магістрату неодноразово звітували про стан справ у місті перед замковою адміністрацією. Так, 16 лютого 1672 р. лава і рада виступили перед королівським підстаростою Олександром Петриковським³⁸ зі звітом про свою діяльність³⁹. Якщо ковельська рада оновлювала свій склад за активної участі у цьому процесі членів лави, то поповнення останньої відбувалося у “точечний” спосіб, за рахунок чого ця судова колегія майже постійно налічувала у своєму складі традиційне число лавників (чотири). Відзначимо, що обрання нових членів лави могло відбуватися у незвичні терміни⁴⁰. Олицька рада кооптувала до свого складу абсолютно сторонніх людей, а, отже, не вбачала у лавничій колегії дієвий ресурс для такого поповнення⁴¹.

Абсолютно протилежною була ситуація в Олицькому магістраті, і тут варто наголосити на тому, що колишні члени суддівських колегій практично не брали участь у засіданнях на рівні з чинними райцями і лавниками⁴². Члени магістрату (як колишні, так і новоприсяглі) не фігурують серед учасників “колегії тридцяти мужів”⁴³. Припускаємо, що остання та міський уряд діяли паралельно, але кожен мав власні функції та компетенцію.

У ранньомодерному Берестечку колишні члени ради (і лави) також не брали участь у судових засіданнях нарівні з новоприсяглими. В цей же час деякі поважні (з точки зору міщанської громади та старостинської адміністрації) жителі могли перебувати на урядах і декілька років поспіль⁴⁴. Вочевидь, ця практика широко використовувалася членами місцевого магістрату з суто прагматичних міркувань.

Водночас Ковельський, Берестецький і Олицький магістрати мали багато чого спільного. Так, лави усіх трьох міст, які спеціалізувалися на розслідуванні кримінальних справ, вислуховували свідчення, допи-

тували обвинувачених, допомагали лентвійту ухвалювати вироки злочинцям, розглядали деякі цивільні справи – про повернення боргів, оцінку майна і т.п.⁴⁵ Іноді позивачі та відповідачі сумнівалися у компетентності лавників щодо правильної оцінки їхнього майна для здійснення операцій продажу-купівлі або повернення боргу⁴⁶. Часто лавники на прохання міщан просто оцінювали їхню худобу, якщо господарі хотіли її продати на ковельському базарі чи деінде. Також члени Ковельського магістрату, наприклад, займалися оцінкою нерухомого майна представників міської громади.

Представники “національних” громад у магістраті Ковеля. Протягом другої половини XVII ст. у місті продовжували діяти самоврядні інституції, які репрезентували “християнську” частину (“русинів” та “поляків”) громади Ковеля. Єврейський кагал міста, перебував під юрисдикцією підстарости, який здійснював судочинство і щодо усіх інших жителів староства, на яких не поширювалися особливі самоврядні права⁴⁷.

На чолі міської громади аж до середини XVII ст. стояв призначуваний королем вїйт, що походив зі шляхетського стану⁴⁸ і сам тримав на службі села в старостві⁴⁹. Наприкінці 1640-их органи самоврядування у Ковелі за не відомих нам причин зазнали докорінних змін. З цього часу (1649)⁵⁰ і надалі очільником міської громади замість вїйта стає лентвійт. Оскільки відтепер вищих урядників магістрату обирали самі міщани, а замкова адміністрація лише затверджувала, то, відповідно, новобрані лентвійти другої половини XVII ст. вже не були володільцями сіл на території Ковельського маєтку. З восьми відомих на сьогодні ковельських лентвійтів шестеро були “русинами”, і лише двоє належали до т. зв. “католицької громади”⁵¹.

Порівнюючи записи в актових книгах міста довоєнних років із наступними згадками про діяльність міського уряду у 60–90-х рр. XVII ст., бачимо, що події Хмельниччини практично зовсім не змінили кількісних показників “національної приналежності” міських урядників: на кінець квітня 1646 р. у Ковелі діяла рада (4 особи) і лава (2 особи), очолювані лентвійтом. Цікаво, що на той час із семи членів магістрату переважна більшість – 5 осіб (в тому числі лентвійт і бурмістр) – були представниками “русинської громади”⁵². У перше повоєнне десятиліття, а саме 1661 р. з п’яти міських урядників четверо (серед них і лентвійт з бурмістром) були “русинами”⁵³.

Достеменно відомо, що у магістраті Ковеля протягом 1660–1700 рр. була також представлена і колегія шафарів, яка юридично підпорядковувалася лаві і складалася лише з 1-2 осіб. Цікаво, що за увесь досліджуваний нами період шафарями могли бути як новоприсяглі лавники⁵⁴, так і особи, досі не пов’язані із міськими органами самоврядування. Шафарі разом із бурмістрами відповідно до чинного законодавства

мали щороку звітувати перед лентвійтом і усією громадою⁵⁵. З відомих на сьогодні 18 ковельських шафарів, які перебували на міському уряді у 1660–1690-их рр. лише двоє належали до “католиків”, інші ж, шістнадцять, були представниками “русинської” громади⁵⁶.

В останній чверті XVII ст. Ковельський магістрат очолювали досить заможні міщани, серед яких траплялися представники і “католицької” (Г. Добростанський, С. Бобовський), і “руської”⁵⁷ (М. Ніфанович, Я. Супрунович, О. Семенович) “національних” громад. Перебуваючи на цьому уряді, вони, безперечно, користувалися певним правовим імунітетом, однак по втраті його часто ставали вразливими у юридичному аспекті. Водночас їхні матеріальні статки, а подеколи і авторитет сімейних “кланів”, до яких вони належали, допомагали їм залагодити подібні ситуації та знову обіймати міські уряди, приміром, райців та бурмістрів.

Представники “національних” громад у магістраті Олики. Практично такою ж є ситуація із визначенням “національної” приналежності того чи іншого міського урядника в Олиці. З п’яти відомих на сьогодні олицьких вїттів другої половини XVII ст. лише двоє (Станіслав Харменський і Адам Тоговицький) належали до “католицької” громади міста, тоді як інші були русинами⁵⁸. Очевидно, власники Олики вважали за краще таким чином задовольняти соціальні вимоги некатолицької громади міста. Щодо кількісного співвідношення олицьких райців і лавників, то тут виникає певна диспропорція у різні роки. Так, у 1666 р. з трьох бурмістрів двоє були “русинами”, до тієї ж “національної” групи належали і обидва лавники⁵⁹. Уряд міського писаря, як і у Ковелі, посідав виключно представник “католицької” громади⁶⁰. Але вже у 1684 р. олицька лава зростає кількісно: до її складу на той час входять шестеро міщан, з них – 2 “русини” і 4 “католики”. У раді ж зберігається однакова кількість представників обох “національних” громад – по дві особи. В наступні роки “русини” отримують ще більше місць у раді, а “католики”, в свою чергу, “окуповують” лаву. Так, у 1692 р. уся олицька рада є “русинською”, а з трьох міських лавників двоє – “католики”. Таким “національний” склад радецької колегії в Олиці залишався аж до кінця XVII ст.⁶¹

На відміну від Ковеля в Олиці, як ми вже зазначали, діяла “колегія тридцяти мужів”, яка разом із місцевими шафарями виконувала допоміжну функцію при міському уряді. Наразі нам відомо лише про “національний” склад однієї каденції органу, який було обрано на загальноміській елекції на початку липня 1684 р. З тридцяти “мужів” лише двоє, як можна припустити, могли належати до “католицької” громади, а відтак безсумнівно перевагу за кількістю місць у цій колегії здобули олицькі “русини”. Водночас колегія шафарів (зазвичай 2 особи) складалася виключно з “католиків”⁶².

Представники “національних” громад у магістраті Берестечка. З огляду на доволі обмежений пласт джерел з історії функціонування Магдебурзької системи у цьому волинському місті у повоєнну добу, встановлено, що протягом останньої чверті XVII ст. переважно більшість міських урядів посідали саме “русини”⁶³. Так, у документах неодноразово відзначається те, що берестецька рада у 1675–1681 рр. (цілком вірогідно, що до неї входила і лава) складалася майже виключно з осіб “русинського походження”. З 10 членів ради Берестечка лише троє належали до “католицької” громади міста⁶⁴. Принагідно зауважимо, що впродовж останньої чверті XVII ст. “русини” постійно посідали уряд квартального бурмістра⁶⁵, проте водночас очільники міського самоврядування – війт Якуб Бялобшиський та лентвійт Анджей Білоруський – були “католиками”⁶⁶. Через скупість джерел наразі неможливо визначити, до якої “національної” громади належали берестецькі писарі та шафарі (якщо подібна колегія взагалі діяла у місті), оскільки жодної інформації про ці категорії міських урядників в актових записах не зафіксовано⁶⁷.

Підсумовуючи наше дослідження, відзначимо, що характерною рисою більшості українських міст, розташованих на Волині була їх залежність від місцевих землевласників, які продовжували втручатися у життя громад навіть після надання їм Магдебурзького привілею. Також на розвиток системи органів міського самоврядування значно впливала сама громада, яка не завжди потребувала чіткого дотримання принципів та норм “німецького” права. Відтак правила корегувалися самими міщанами або ж представниками старостинських урядів. Магдебурзька система міського самоврядування в українських містах Речі Посполитої (зокрема, у Ковелі, Берестечку та Олиці), мала особливі прикмети, чому посприяли їхні статуси як центрів королівського староства та приватного маєтку відповідно. Суть цих специфічних рис самоврядування добре ілюструють такі ознаки:

- судові засідання у магістратах Ковеля і Олики відбувалися за участі представників обох самоврядних структур (ради і лави) під загальним головуванням лентвійта, який увібрав основні функції війта; у Берестечку в цей же час функціонують і війт, і його заступник;
- до складу органів міського самоврядування у Ковелі, Берестечку та Олиці у зазначений період входили представники обох християнських громад – “католицької” і “русинської”, причому у різні роки кількісне співвідношення перших та останніх не надто відрізнялося. Відомо, що “русини” посідали більшість урядів у раді і лаві, однак писарями були представники лише “католицької” частини міського населення. Очолювати магістрати вищевказаних волинських міст могли як представники обох

“християнських” громад (у Ковелі та Олиці) або ж виключно “католики” (у Берестечку);

- щорічні вибори до усіх самоврядних структур Ковеля, Олики та Берестечка відбувалися за досить нечітко встановленим графіком за обов’язкової і активної участі замкових урядників; також на елекціях могли бути присутні місцеві цехмістри, а іноді і колишні члени магістрату. Втім, існуючі щодо цього приписи могли порушуватися з огляду на конкретні потреби членів магістрату;
- усіх канонів Магдебурзького права у ранньомодерних Ковелі, Олиці і Берестечку часто не дотримувалися, зокрема, окремі представники ради і лави могли посідати свої уряди по декілька років, хоча в деяких випадках виконання повноважень обмежувалося 2–3 тижнями.

У підсумку зазначимо, що, з огляду на доступні архівні матеріали та потенційну запотребованість читацьким загалом нових фактів з минулого українських міст ранньомодерного часу, урбаністичні студії є надзвичайно актуальним та дієвим методом для вивчення історії нашої держави.

¹ Архив Юго-Западной России (далі – Архив ЮЗР). – К., 1869. – Ч. 5, т. 1. – С. 109; переклади і оригінали відповідних привілеїв опубліковано у статті Олександра Остаюка. Див.: *Остаюк О.* Про підтвердження надання Магдебурзького права і привілеїв м. Ковелю // *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Ковель і ковельчани в історії України і Волині: матеріали ХХІХ Всеукр. наук. іст.-краєзн. конф., присвяч. 490-ій річниці надання Ковелю Магдебурзького права, Ковель, 5–6 груд. 2008 р. – Луцьк, 2008. – С. 135–147.*

² Детальніше див.: ЦДІАК України, ф. 35, оп. 1, спр. 5–11.

³ *Surdacki M.* Urzędów w XVII i XVIII wieku: miasto – społeczeństwo – życie codzienne. – Lublin, 2007. – S. 94. В той же час у сусідньому з Ковелем містечку Миляновичах функціонували уряди і вйта, і лентвійта. Див.: ЦДІАК України, ф. 1401, оп. 1, спр. 1, арк. 288 зв., 302 зв., 357 зв.–358, 391; ф. 35, оп. 1, спр. 11, арк. 24.

⁴ *Сас П. М.* Феодальные города Украины в конце XV – 60-х годах XVI в. – К., 1989. – С. 179.

⁵ *Surdacki M.* Urzędów w XVII i XVIII wieku... – S. 79.

⁶ ЦДІАК України, ф. 35, оп. 1, спр. 3, арк. 324 зв.–325.

⁷ Там само, спр. 5, арк. 110 зв., 178 зв.; спр. 6, арк. 53, 158; спр. 6а, арк. 12, 152 зв.; спр. 7, арк. 14, 21, 33зв.

⁸ Архив ЮЗР. – К., 1869. – Ч. 5, т. 1. – С. 57.

⁹ ЦДІАК України, ф. 35, оп. 1, спр. 2, арк. 2; спр. 5, арк. 5 зв.; спр. 8, арк. 117 зв.; спр. 7, арк. 2; спр. 8, арк. 180–180 зв.; спр. 10, арк. 42 зв.; спр. 11, арк. 4 зв., 147.

¹⁰ Там само, спр. 2, арк. 119.

¹¹ Там само, спр. 10, арк. 13 зв., 17 зв., 227 зв.; спр. 11, арк. 165–165 зв.

¹² Там само, ф. 35, оп. 1, спр. 1, арк. 2–2 зв.

¹³ Там само, спр. 6 а, арк. 161 зв.; спр. 7, арк. 98 зв.–99; спр. 9, арк. 8–8 зв., 230–230 зв.; спр. 11, арк. 29 зв., 43–43 зв., 119, 137 зв., 163 зв.–164.

- ¹⁴ Там само, спр. 10, арк. 58 зв., 60, 222 зв.; спр. 11, арк. 86–87.
- ¹⁵ Там само, ф. 28, оп. 1, спр. 117, арк. 927 зв.; спр. 120, арк. 1275 зв.; спр. 123, арк. 1410 зв.
- ¹⁶ Там само, ф. 35, оп. 1, спр. 8, арк. 55 зв.; спр. 10, арк. 50 зв.; спр. 11, арк. 5–5 зв.
- ¹⁷ Там само, спр. 8, арк. 62.
- ¹⁸ Там само, спр. 6 а, арк. 13 зв.–14.
- ¹⁹ Там само, спр. 11, арк. 63 зв.
- ²⁰ Там само, спр. 10, арк. 41 зв.
- ²¹ У 1618 р. Сигізмунд III підтвердив цей привілей міській громаді. Див.: Архив ЮЗР. – Ч. 5, т. 1. – С. 60–63.
- ²² Карліна О. Олицький замок в історії Волині // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2008. – С. 177.
- ²³ Стрішенець М. Магдебурзьке право в містах України другої половини XVI – середини XVII ст. // Актуальні проблеми розвитку міст та міського самоврядування (історія і сучасність): тез. міжнар. наук.-практ. конф. – Рівне, 1993. – С. 30.
- ²⁴ Тхор В. Міське самоврядування на Волині у другій половині XVII–XVIII ст. // Актуальні проблеми розвитку міст та міського самоврядування (історія і сучасність): тез. міжнар. наук.-практ. конф. – Рівне, 1993. – С. 31–34.
- ²⁵ Тхор В. Міське самоврядування на Волині у другій половині XVII–XVIII ст. – С. 33.
- ²⁶ ЦДІАК України, ф. 1237, оп. 1, спр. 1, 2.
- ²⁷ Там само, спр. 1, арк. 5 зв.–6 зв.
- ²⁸ Там само, арк. 12, 27.
- ²⁹ Там само, арк. 5.
- ³⁰ Там само, арк. 5 зв., 22–22 зв., 27.
- ³¹ Там само, арк. 27 зв.
- ³² Там само, ф. 35, оп. 1, спр. 3, арк. 324 зв.–325, 332 зв., 334 зв., 335 зв., 346 зв., 349, 351 зв.
- ³³ Там само, ф. 1237, оп. 1, спр. 1, арк. 11.
- ³⁴ Там само, арк. 110.
- ³⁵ Там само.
- ³⁶ Там само, арк. 71, 75, 81.
- ³⁷ Олександр Петриковський і надалі згадується як ковельський підстароста і головний патрон Ковельського магістрату, див.: ЦДІАК України, ф. 35, оп. 1 а, спр. 3, арк. 163–164, 165 зв.
- ³⁸ ЦДІАК України, ф. 35, оп. 1, спр. 1, арк. 143–144 зв.
- ³⁹ Там само, арк. 236 зв.
- ⁴⁰ Там само, ф. 1237, оп. 1, спр. 1–2.
- ⁴¹ Там само, спр. 1, 2.
- ⁴² Там само, спр. 1, арк. 27 зв.
- ⁴³ Там само, спр. 1, арк. 7, 71, 110, 143.
- ⁴⁴ Там само, ф. 35, оп. 1, спр. 3, арк. 327, 328 зв., 360 зв., 374.
- ⁴⁵ Там само, спр. 4, арк. 8 зв.
- ⁴⁶ За податковим списком 1679 р., окрім вже згаданих містечок Милянєвичі і Вижива, під юрисдикцію ковельського підстарости потрапили також села Черкаси, Колодяжне, Клечковичі, Довгоноси, Білин, Годовичі, Зелово, Туровичі, Клевєцьк, Хотяшів, Нуйно, Гойшин, Красна Воля, Ольшанка,

Мощони, Вербка, К(о)лодниця, Гридкі, Облапи, Куліж, Стебель, Бахів, Дубова та Стара Вижва (ЦДІАК України, ф. 28, оп. 1, спр. 123, арк. 1406 зв.–1411).

⁴⁷ Руська (Волинська) метрика. Регести документів Коронної канцелярії для українських земель (Волинське, Київське, Брацлавське, Чернігівське воєводства) 1569–1673 / упоряд.: Г. Боряк, Г. Вайс, К. Вислобоков, Л. Демченко, П. Кеннеді Грімстед, В. Кравченко, В. Страшко, Н. Яковенко. – К., 2002. – С. 468, 478, 516.

⁴⁸ Руська (Волинська) метрика. Регести документів... – С. 537; *Zeleński R. Oleszko Florian // Polski Słownik Biograficzny. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1978. – Т. 23. – S. 758–759.*

⁴⁹ *Ярошинський О. Б.* Волинь у роки Української національної революції середини XVII ст. – К.: ВД “Стилос”, 2005. – С. 373.

⁵⁰ ЦДІАК України, ф. 35, оп.1, спр. 1, арк. 30 зв.–32; спр. 2, арк. 2; спр. 3, арк. 311; спр. 5, арк. 103 зв.; спр. 5, арк. 103 зв.; спр. 6, арк. 25; спр. 6, арк. 25; спр. 7, арк. 178; спр. 8, арк. 6; спр. 9, арк. 160; спр. 10, арк. 157 зв.–158; спр. 9, арк. 179; спр. 9, арк. 265.

⁵¹ Там само, спр. 1, арк. 30 зв.–32.

⁵² Там само, спр. 2, арк. 2.

⁵³ Там само, спр. 10, арк. 13 зв., 17 зв., 227 зв.; спр. 11, арк. 165–165 зв.

⁵⁴ Там само, спр. 1, арк. 2–2 зв.

⁵⁵ Там само, спр. 7, арк. 133; спр. 8, арк. 120, 126 зв., 179 зв., 253 зв.; спр. 10, арк. 17 зв., 51 зв., 227 зв.; спр. 11, арк. 82, 165–165 зв., 255 зв.

⁵⁶ Водночас у сусідньому містечку Милянєвичих протягом 1667–1691 рр. війтами і лентвійтами обирали практично лише представників “русинської” громади. Див.: ЦДІАК України, ф. 1401, оп. 1, спр. 1, арк. 288 зв., 299–300, 302 зв., 304, 357 зв.–358, 391.

⁵⁷ ЦДІАК України, ф. 1237, оп. 1, спр. 1, арк. 3 зв., 12, 13 зв.–14, 26–26 зв.; спр. 2, арк. 1, 1 зв., 9. Архив ЮЗР. – Ч. 5, т. 1. – С. 189–190.

⁵⁸ ЦДІАК України, ф. 1237, оп. 1, спр. 1, арк. 3 зв., 4 зв., 5.

⁵⁹ Там само, арк. 5 зв., 12 зв.

⁶⁰ Архив ЮЗР. – Ч. 5, т. 1. – С. 190.

⁶¹ ЦДІАК України, ф. 1237, оп. 1, спр. 1, арк. 27 зв.

⁶² Там само, ф. 1400, оп. 1, спр. 1, арк. 7, 19 зв., 51, 71, 75, 81, 110, 143.

⁶³ Там само, ф. 1237, оп. 1, спр. 1, арк. 7, 110, 143.

⁶⁴ Там само, арк. 19 зв., 51, 75, 80 зв., 131 зв., 165 зв., 174 зв., 182.

⁶⁵ Там само, арк. 7, 26 зв., 81, 199 зв.

⁶⁶ Там само, арк. 1–204.

Анализируются особенности функционирования Магдебургской системы самоуправления в волынских городах Ковеле, Берестечко и Олыке во второй половине XVII в.

Ключевые слова: Магдебургское право; Ковель; Берестечко; Олыка; войт; лентвойт; писари.

There are analyzed the peculiarities of functioning of Magdeburg self-administration in such cities of Volyn Region as Kovel, Berestechko and Olyka during the second half of 17 century in the article.

Keywords: the Magdeburg Law; Kovel; Berestechko; Olyka; lava; the council; viyt; lentviyt; shafaries; record clerk.